

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), I, 258-259; a.mlf., *Tefsîr*, IX, 82-84; Mes'ûdî, *Mürücü'z-zeheb* (Abdülhamîd), I, 52; Sa'lebi, *'Arâ' isü'l-mecâlis*, Kahire 1301, s. 180-183; Kurtubî, *Tefsîr*, VII, 319-321; İbn Kesîr, *Tefsîr*, İstanbul 1985, III, 507-512; a.mlf., *el-Bidâye*, I, 322; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, IX, 112; S. W. Baron, *A Social and Religious History of the Jews*, New York 1958, I, 312-313; VIII, 133; T. H. Gaster, *Myth, Legend and Custom in the Old Testament*, New York 1969, s. 303-310; Abdullah Aydemir, *Tefsîrde İsrâilîyyât*, Ankara 1979, s. 237-244; I. M. Price v.dğr., "Balaam", *JE*, II, 466-469; D. B. Macdonald, "Bel'am", *JA*, II, 464-465; R. F. Johnson, "Balaam", *IDB*, I, 341-342; W. F. Albright v.dğr., "Balaam", *EJd*, IV, 120-125; G. Vajda, "Bal'am", *EI²* (Fr.), I, 1014; a.mlf. v.dğr., "Bel'am b. Bâ'ûr", *İDMİ*, IV, 796-797.

ÖMER FARUK HARMAN

BEL'AMÎ, Ebû Ali

(أبو علي بلعمي)

Târîh-i Taberî
tercümesiyle meşhur olan
Sâmânî veziri.

Emîrek diye anılan ve Ebü'l-Fazl Muhammed-i Bel'amî'nin oğlu olduğu için Bel'amî-yi Kûçek de denilen Ebû Alî-yi Bel'amî, Sâmânîler'den Abdülmelik b. Nûh'un (954-961) son zamanlarında vezir oldu ve Mansûr b. Nûh devrinde de (961-976) aynı görevde kaldı. İkinci hükümdar dönemindeki vezirliğini Alp Teğin sayesinde elde ettiği rivayet edilir. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Gerdîzî'ye göre Cemâziyelâhir 363'te (Mart 974) vezir iken ölmüştür. Utbî'ye göre ise, Nûh b. Mansûr tarafından 382'de (992) tekrar vezir tayin edilmiş ve aynı yıl görevinden ayrılmıştır. Ancak Utbî onun ölüm tarihini zikretmez. Muhtemelen 992-997 yılları arasında vefat etmiştir. Nizâmülmülk kendisinden yetenekli bir devlet adamı olarak söz eder.

Bel'amî, Mansûr b. Nûh adına yaptığı *Târîh-i Taberî* tercümesinde eseri büyük ölçüde kısaltmakla beraber başka hiçbir kaynaktan bulunmayan bazı orijinal bilgiler de ilâve etmiştir. Bundan dolayı yeni Farsça'nın en eski örneği olan bu tercüme *Târîh-i Bel'amî* denilmiştir. Eserin Bel'amî'nin emriyle oluşturulan bir heyet tarafından çevrilmiş olması da muhtemeldir.

Târîh-i Bel'amî (Terceme-i *Târîh-i Taberî*) ilk defa 1291'de Leknev'de tek cilt halinde yayımlanmış, daha sonra İran tarihine ait bölümleri Muhammed Cevâd Meşkûr tarafından neşredilmiştir (Tahran 1337 hş.). Ayrıca Melikû's-şuarâ

Bahâr'ın tashihleri (Tahran 1341) ve Müctebâ Mînovî'nin önsözleriyle tekrar yayımlanmıştır (Tahran 1345 hş.). Muhammed Rûşen de bazı notlar ve bir fihrist ekleyerek eseri *Târîhnâme-i Taberî* adıyla üç cilt halinde neşretmiştir.

Târîh-i Bel'amî Vâhidî-yi Belhî tarafından 928'de (1522) Doğu Türkçesi'ne, birkaç defa da meçhul kişiler tarafından *Taberî-i Kebîr Tercümesi* adıyla üç cilt (1260 baskısı beş cilt) halinde Osmanlı Türkçesi'ne çevrilmiş ve 1260, 1288, 1290, 1292, 1327-1328 yıllarında İstanbul'da basılmıştır. Eserin Farsça yazma nüshalarındaki farklılıklara Türkçe tercümelerinde de rastlanır (bu tercümelerin yazmaları için bk. Babinger, s. 74, not 2). Eser Türkçe dışında tam olarak L. Dubeux tarafından *Chronique d'Abou Djafer Tabari... traduit sur la version persan d'Abou 'Ali Muhammed Bel'ami* (I, Paris 1836) adıyla ve M. H. Zotenberg tarafından hemen hemen aynı adla iki defa Fransızca'ya çevirildiği gibi (I-IV, Paris 1867-1874) bazı bölümleri İngilizce'ye de tercüme edilmiştir. Ayrıca Arapça ve Urduca'ya da çevirilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Abdülcebbar el-Utbî, *Târîhu'l-Yemînî*, Kahire 1287, I, 170; Gerdîzî, *Zeynû'l-aşbâr* (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1347 hş., s. 163; Hândmîr, *Düstûrû'l-vüzerâ* (nşr. Sa'îd Nefîsî), Tahran 1317 hş., s. 113-114; *Mücmelû't-tevârîh ve'l-kışâş* (nşr. Bahâr), Tahran 1318 hş., s. 180; Bahâr, *Sebk-i Şinâsî yâ Târîh-i Tetavvür-i Nesr-i Fârsî*, Tahran 1337 hş., I, bk. İndeks; Browne, *LHP*, I, 368 vd.; W. Barthold, *Turkestan down to the Mongol Invasion*, London 1928, bk. İndeks; a.mlf., "Bal'amî", *JA*, II, 465; Safâ, *Edebîyyât*, I, 618-619; Storey, *Persian Literature*, I, 61-65; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (trc. Nurettin Bayburtluğül), İstanbul 1981, s. 303-304, 306, 307; R. Levy, *An Introduction to Persian Literature*, New York 1969, s. 50-52; Babinger (Üçok), s. 74; Muhammed Rûşen, *Târîhnâme-i Taberî*, Tahran 1366 hş., I, Mukaddime, s. 14, 29; D. M. Dunlop, "Bal'amî", *EI²* (İng.), I, 984; a.mlf., "Bel'amî", *İDMİ*, IV, 798-800; Dj. Halegh; Motlagh, "Amîrak Bal'amî", *EI²*, I, 971-972.

TAHSİN YAZICI

BEL'AMÎ, Ebü'l-Fazl

(أبو الفضل بلعمي)

Ebü'l-Fazl Muhammed
b. Muhammed et-Temîmî
(ö. 329/940)

Sâmânî veziri.

Doğum tarihi bilinmemektedir. Yine bir Sâmânî veziri olan oğlu Ebû Alî-yi Bel'amî'den ayırdılması için Bel'amî-yi Bûzûrg diye de anılmaktadır. Temîm kabi-

lesine mensup bir Arap veya aynı kabilenin İran asıllı bir mevlâ*sı olduğuna dair rivayetler vardır. Ebü'l-Fazl'ın dedeleri, Mesleme b. Abdülmelik'in Anadolu gazâlarına (738-741) katıldıkları ve bu sırada fethedilen Bel'am'a yerleştikleri için Bel'amî nisbesiyle meşhur olmuşlardır. Başka bir rivayete göre ise ailesi Kuteybe b. Müslim'in Türkistan seferine katıldığı ve o tarihten beri Merv'in Bel'amân köyünde yaşadığı için bu nisbeyi almıştır. Daha sonra Bel'amî ailesi Sâmânîler devrinde Buhara'ya yerleşmiştir.

İyi bir tahsil gördüğü anlaşılan Bel'amî, Ebü'l-Müvecceh Muhammed b. Amr ve fakih Muhammed b. Nasr'dan hadis ve fıkıh okudu ve özellikle inşâ*da temayüz etti. Sâmânî Emîri İsmâil b. Ahmed'in (892-907) hizmetine girdiğine dair rivayetler İslâm tarihi kaynaklarınca teyit edilmemektedir. Bel'amî büyük bir ihtimalle 309'da (921) Ebü'l-Fazl b. Ya'kûb en-Nisâbü'rî'den sonra II. Nasr b. Ahmed'in veziri oldu. Aynı yıl Hasan b. Kâsım ed-Dâî-İlelhak adına Tûs yakınlarında isyan eden Leylî b. Nu'mân'a, ertesi yıl Taberistan'da ayaklanan Deylemlî Mâkân b. Kâkî'ye, 933'te Rey ve Cibâl hâkimi Merdâvic b. Ziyâr'a karşı girişilen askerî harekâta önemli görevler üstlendi. Bu arada 929 ve 932 yıllarında Buhara'da meydana gelen ayaklanmaların bastırılmasında da büyük gayretler sarfetti. Diplomatik faaliyetleriyle de dikkati çeken Bel'amî, Kirman hâkimi Ebû Ali Muhammed b. İlyâs ile Emîr Hüseyin b. Ali Mervezî'nin hapisneden kurtarılmasını sağladı. On altı yılı aşkın bir süre vezirlik yaptıktan sonra 938'de bu görevi Ebû Ali Muhammed Ceyhânî'ye bıraktı. 10 Kasım 329'da (14 Kasım 940) vefat etti.

Bel'amî ilim adamlarını ve başta Rûdekî olmak üzere birçok şairi teşvik ve himaye etmiş, ayrıca Buhara ve Merv'de yaptırdığı eserler ve diğer imar faaliyetleriyle de tanınmıştır. Keykâvus (*Kâbûs-nâme*, s. 127) Bel'amî'den yetenekli bir devlet adamı olarak söz eder. Bel'amî'nin yazdığı ve Sâmânî hükümdarlarının emir ve kararlarını ihtiva eden *Tevkî'ât-ı Bel'amî* adıyla meşhur mecmua, o dönemlerde iyi bir kâtip olabilmek için mutlaka okunması gereken eserler arasında sayılmaktaydı.

Ayrıca *Telkîhu'l-belâğa* ve *Kitâbü'l-Makâlât* adlı iki eserinden daha bahsedilmekteyse de bunlar günümüze kadar gelmemiştir.